УДК 323.15:316.356
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-1.46

Мельник Н. І.,
orcid.org/0000-0002-6641-0649
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЕТНІЧНІСТЬ» У БРИТАНСЬКІЙ ТЛУМАЧНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ СЕРЕДИНИ XX СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена вивченню концепту «етнічність» у британських лексикографічних джерелах. У роботі проаналізовано різні підходи до тлумачення поняття етнічність і з'ясовано, що найбільш використовуваними для сучасної практики є онтологічний і функціональний. Автором визначено, що прихильники соціобіологічного напряму трактують етнічність як об'єктивну даність, вихідну характеристику людства й вважають, що усвідомлення групової приналежності закладено в генетичному коді та є продуктом ранньої людської еволюції, тоді як у контексті функціонального підходу етнічність – це не есенціалістська (сутнісна) категорія, а ментальний конструкт, «нав'язана» соціальність, що корениться в міфах, цінностях, символах, які створюються суспільством і постійно мінливі.

Автором встановлено, що в ілюстративних контекстах словника "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" використовуються морфологічні й лексичні засоби (-man, -woman, -ess); зафіксовано гендерні лексикографічні лакуни; в словнику також представлені лексеми, які поряд з етномаркованим компонентом містять статусну референцію (титули, ввічливі звернення тощо); виокремлено, що в словнику "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" зафіксовано також 5 пейоративних етнонімів-прізвиськ, які іменують представників афро-американського населення тощо. Автором вивчено, що ілюстративні контексти словника "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" відтворюють характерні для розглянутого історичного періоду соціально гострі теми расової нерівності, дискримінації та сегрегації. Аналітика дослідження дозволила автору підсумувати, що найбільша кількість ілюстративних контекстів зі словами-етнонімами в "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" присвячена **культурній тематиці** (36 прикладів)**, а також політичній темі** (32 приклади), **темі освіти** (9), пов'язані з **військовою тематикою** (6), **економікою (**3), **спортом** (3), **гастрономічною тематикою** (3) тощо.

Автором проаналізовано й представлено особливості репрезентації концепту «етнічність» у британському словнику "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" 1963 року на основі лінгвістичного контенту й виявлено зростання кількості етнічних антропонімів, що поєднують етнічність як параметр соціальної ідентичності з іншими характеристиками індивіда: гендерною, професійною, соціально-кастовою референцією.

Ключові слова: етнічність, ідентифікація, етнолінгвістичні підходи, етномарковані лексеми.

Постановка проблеми. У сучасному світі, характерними рисами якого є міграційні процеси, етнічне й культурне змішання, зростає інтерес представників різних галузей знань до категорії етнічності, етнопроцесів, їх історичної, культурної, національної ідентифікації, філософської та лінгвістичної складової частини. Картина світу будь-якого суспільства обов'язково містить елемент (само) ідентифікації, що проявляється в протиставленні членів цієї спільноти тим, хто до неї не належить. Сукупність смислів, що визначають характерні ознаки етносу, становить категорію етнічності. У попередніх наукових пошуках нами з'ясовано, що етнічність та етнічну ідентичність у вітчизняному й зарубіжному науковому просторі розглядають із різних позицій: значна увага вітчизняних науковців приділяється етимологічному й діалектологічному напрямам, а в зарубіжній лінгвістиці найбільшу увагу привертають питання соціальної стратифікації мови, а також питання конструювання соціальної та етнічної ідентичності в мультикультурному суспільстві [2, с. 69; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що формування категорії етнічності в сучасному її розумінні починається в другій половині XX століття. У сучасній гуманітарній науці концепції та теорії етнічної ідентичності об'єднані у дві групи на основі методологічно протилежних підходів до проблеми етнічної субстанції: онтологічного (примордиалістського або есенціалістського) й функціонального (конструктивістського, інструменталістського) [4, с. 3–6].

Онтологічний підхід передбачає наявність етнічної субстанції, що має примордіальну, тобто вихідну природу – або соціобіологічну, або еволюційно-історичну. Прихильники соціобіологічного напряму трактують етнічність як об'єктивну даність, вихідну характеристику людства й вважають, що усвідомлення групової приналежності закладено в генетичному коді та є продуктом ранньої людської еволюції [7, с. 29].

Прихильники онтологічного підходу розглядають етнічні об'єднання як реально й здавна наявні групи з властивими їм атрибутами, а етнічність вважають тією консервативною силою, яка зберігає моделі ментальності й поведінки попередніх поколінь.

Для функціонального підходу, який об'єднав конструктивізм та інструменталізм, характерним є заперечення етнічної субстанції. Представники конструктивізму розглядають, як правило, зовнішні функціональні зв'язки, які виникають у суспільстві щодо етнічного. Згідно з конструктивістською концепцією етнічність – це не есенціалістська (сутнісна) категорія, а ментальний конструкт, «нав'язана» соціальність, яка корениться в міфах, цінностях, символах, що створюється суспільством і постійно змінюється. Відповідно, етнічність

постає як величина історична, яка не містить нічого статичного й завжди передбачає новий зміст. Отже все, що пов'язане з ідентичністю та етнічністю, завжди було конструктом, образною сутністю та по суті є результатом культурної уяви й конструювання» [1, с. 105].

Натепер вивчення етнічності проводиться в рамках різних лінгвістичних напрямів – етнолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики, етнонімії та інших. Значний внесок у дослідження проблеми етнічності в межах вищеозначених лінгвістичних напрямів здійснено вітчизняними й зарубіжними вченими. Серед них: Г. Аркушин, Є. Бартмінський, Ф. Боас, Е. Бонвіні, М. Бігусян, Б. Ворф, Дж. Гамперц, О. Герд, І. Гердер, О. Голобородько, П. Гриценко, В. фон Гумбольдт, М. Голянич, Г. Гойер, В. Жайворонок, П. Кей, Т. Киричук, Т. Козлова, В. Кононенко, М. Никончук, О. Потебня, Е. Сепір, О. Селіванова, В. Тишков, М. Толстой, С. Толстая, О. Тищенко, Б. Уорф, Н. Хобзей, В. Шевченко й інші [2, с. 66].

Не зважаючи на зростальний інтерес вітчизняного мовознавства до проблем етнічності, використання мови як засобу ідеологічного впливу й конструювання соціальної реальності, практично не вивчені діахронічні аспекти репрезентації етнічності. Особливий інтерес представляє дослідження етнічності в контексті репрезентації такого концепту в британських тлумачних словниках XX століття та пов'язаної з ним динаміки розвитку й зміни мови, що становить **мету статті**.

Основними ***завданнями дослідження*** є проаналізувати особливості репрезентації концепту «етнічність» у британських тлумачних словниках XX століття.

Виклад основного матеріалу. Сукупність смислів, що визначають характерні ознаки етносу, становить категорію етнічності. Етнічна ідентичність – це результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу чи переживання своєї тотожності з однією етнічною спільнотою та відділення від інших. Етнічність є одним із важливих компонентів соціальної ідентичності.

Теорія соціальної ідентичності сформувалася на базі теопсихоаналітичної соціально-психологічної концепції его-ідентичності Еріка Еріксона, яка стала класичною. У роботі «Проблема его-ідентичності», що вийшла в 1959 році, Еріксон писав, що «термін ідентичність виражає таке взаємне відношення, в якому воно одночасно означає постійну схожість всередині себе, тобто самототожність, і постійний поділ будь-якої суттєвої характеристики з іншими». Внутрішня ідентичність є синтезом усвідомлення індивідом своєї окремості (самості) й водночас приналежності до певної соціальної, культурної спільноти [12, с. 61–65].

В основі процесу ідентифікації та формування ідентичності лежить когнітивна рамка (фрейм) «свій – чужий», крізь яку відбираються відомості, що потрапляють для подальшої когнітивної обробки й у результаті складаються в певну структуру. Інакше кажучи, процес ідентифікації описується за допомогою понять «своє», «інше» й «чуже», де «інше» є більш-менш раціональною альтернативою «своєму» (нейтральна оцінка), а «чуже» відбиває сприйняття «не свого» через призму оцінювання (негативна оцінка) [5].

У соціології концепції та теорії етнічної ідентичності об'єднані у дві групи на основі методологічно протилежних підходів до проблеми етнічної субстанції: онтологічного (примордіалістського або есенціалістського) й функціонального (конструктивістського, інструменталістського) [4, с. 3–6].

Онтологічний підхід передбачає наявність етнічної субстанції, що має примордіальну, тобто початкову природу – або соціобіологічну, або еволюційно-історичну.

Прихильники соціобіологічного напряму (П. ван ден Берг, Х. Айзекс) трактують етнічність як дещо об'єктивне, початкову характеристику людства й вважають, що усвідомлення групової приналежності закладено в генетичному коді та є продуктом ранньої людської еволюції.

Прихильники еволюційного історизму (Г. Сміт, Ю. Бромлей) виходять із визнання етнічних спільнот як особливих матеріально-духовних утворень на основі спільності території, економічного життя, мови, культури й психології. Вони трактують етнос як історично сформовану на певній території стійку міжпоколінну сукупність людей, що володіють не тільки загальними рисами, а й відносно стабільними особливостями культури (включаючи мову) й психіки, а також усвідомленням своєї єдності й відмінності від усіх інших подібних утворень (самосвідомістю), фіксованій у самоназві (етнонімі). У цій концепції велика увага приділяється етнічній самосвідомості як критерію класифікації етнічних спільнот. Згідно з концепцією далеко не будь-яка сукупність людей, що володіє комплексом характерних культурних рис, є етносом. Етносу неодмінно властива антитеза «ми – вони». Тому етнос представляє тільки ту культурну спільність людей, яка усвідомлює себе як таку, відрізняючи себе від інших аналогічних спільнот. Це усвідомлення членами етносу своєї групової єдності заведено називати етнічною самосвідомістю, зовнішнім проявом якої є загальна самоназва (етнонім) [14].

У цілому прихильники онтологічного підходу схильні розглядати етнічні об'єднання як реально й здавна наявні групи з властивими їм атрибутами, а етнічність вважають тією консервативною силою, яка зберігає моделі ментальності й поведінки попередніх поколінь. Сучасні підходи в рамках цієї традиції визнають зростання ролі духовних та організаційно-політичних чинників у житті етносів, що, однак, не скасовує об'єктивного змісту закономірності й тенденцій розвитку етнічних процесів.

Для функціонального підходу, який об'єднав конструктивізм та інструменталізм, характерним є заперечення етнічної субстанції або її ігнорування.

Представники конструктивізму розглядають, як правило, зовнішні функціональні зв'язки, які виникають у суспільстві щодо ставлення до етнічного. Конструктивісти (Б. Андерсон, Ф. Барт, П. Бергер, М. Глакмен, Н. Сміт та інші) розглядають етнічність як якийсь ментальний конструкт, що створюється самим індивідом у процесі побудови своєї когнітивної картини світу завдяки цілеспрямованому впливу на нього ззовні елітарних творців культури та який згодом використовується як інструмент під час розв'язання політичних та економічних завдань.

Згідно з конструктивістською концепцією етнічність – це не есенціалістська (сутнісна) категорія, а ментальний конструкт, «нав'язана» соціальність, що корениться в міфах, цінностях, символах, які створюються суспільством і постійно мінливі. Відповідно, етнічність постає як величина історична, яка не містить нічого статичного й завжди передбачає новий зміст [14].

В основі інструменталістського розуміння етнічності лежить соціально-психологічна теорія особистості, спілку-

вання, компенсаторних потреб. Етнічність, неначе перебуваючи в латентному стані, викликається до життя та використовується з метою соціальної мобільності, подолання конкуренції, домінування та соціального контролю, взаємних послуг і солідарної поведінки, для політичної мобілізації та для досягнення гедоністичних устремлінь [8].

Для дослідження важливі вихідні посилки не-есенціалістських концепцій. Функціональний підхід точніше й глибше розкриває сутнісні зміни, що відбуваються з етнічними спільнотами в умовах сучасного світу. У конструктивістській парадигмі досить точно зазначено, що деякі, вельми істотні елементи етнічності піддаються соціальному конструюванню. Прихильники функціоналізму справедливо вказують на значущість масового маніпулювання етнічною ідентичністю, на існування великої практики прагматичного використання етнічності політиками тощо.

Разом із тим у сучасній вітчизняній науці справедливо підкреслюються переваги інтегрованого підходу до трактування цієї категорії, що сприяє формуванню уявлення про етнічність та етнос як без онтологізувального етнічність примордіалізму, так і без крайніх проявів конструктивізму, сфокусованого на суб'єктному продукуванні соціального світу.

Дослідження ідентифікаційних процесів, у тому числі етнічної (само) ідентифікації, різноманітні. Водночас особливо підкреслюється роль Іншого в теоретизуванні тем етнічності, мультикультуралізму, глобалізації, міграційних процесів і проблем толерантності. У контексті глобалізаційних процесів особливий інтерес представляють праці С. Баньковської, З. Баумана, І. Нойманн, О. Селіванової, які працюють у рамках соціального конструктивізму й займаються аналізом ролі Чужого в процесі символічної реконструкції меж.

Найважливіші тенденції розвитку теорії ідентичності в постсучасному світі, значущі під час лінгвістичного розгляду етнічності й етнокультурної ідентичності, розкриваються в роботах соціологів. С. Холл, наприклад, підкреслює, що, якщо раніше етнічність була прив'язана до «жорстких» структур (клас, етнос, стать і таке інше), то на сучасному етапі вона визначається на основі рухливих, гнучких критеріїв. Він виділяє ідентичність «приписувану» й «усвідомлену», зазначаючи, що нині ідентичність все частіше перетворюється зі стану в рефлексивний процес; підкреслює, що нинішня ідентичність – постійно мінлива ідентичність, і вказує на таке характерне для постсучасності явище, як «ритуалізація ідентичності» [9].

Етнічність є продуктом соціокультурного конструювання. Водночас метроетнічність є не просто поєднанням двох складових частин (етнічності А і Б), це «ремікс», що володіє вже іншими, видозміненими, переосмисленими характеристиками, які утворилися на основі взаємодії ідентичностей А і Б, впливу навколишнього середовища, мовних, гастрономічних звичок, моди й особистого сприйняття індивіда, яке є гнучким і зазнає постійних змін. У феномені метроетнічності, за словами Д. Ратташі, відбувається особливого роду реконцептуалізація концепту «культура». Йдеться про те, що «етнічність <...> належить до усвідомлення культури, її використання як ресурсу водночас є її частиною» [13].

Д. Вілліс і С. Мерфі-Шігематцу безпосередньо пов'язують цей феномен із процесом глобалізації, що веде до змішання культурних і політико-економічних складових частин, гібридності, виникнення так званих «транслокальних креолізованих культур» [15].

Для виявлення динаміки репрезентації етнічності в лексикографічному дискурсі було проведено дослідження на матеріалі словника Advanced Learner's Dictionary of Contemporary English (далі – ALDCE) 1963 року видання [10; 11]. Дослідження проводилося методом суцільної вибірки зі словника лексем, які є етнонімами й відетнонімічними прикметниками, а також аналізу ***ілюстративних контекстів*** (далі – ІК) словників, в яких зустрічаються ці лексеми. До уваги бралися ті ІК, які або мають антропонімічну референцію, або пов'язані з життєдіяльністю людини й стосуються культури, спорту, економіки, політики й таке інше. Під час проведення дослідження враховувалися також всі слова, в дефініціях яких використовувалися етноніми й відетнонімічні прикметники, в тому числі лексичні одиниці, що позначають культурні артефакти, слова-реалії, назви одягу, кулінарних страв, звичаїв, традицій та інші етномарковані лексеми, співвідносні з поняттям культури. Аналіз особливостей концептуалізації етнічності в словниках двох часових зрізів проводився з метою виявлення основних тенденцій розвитку тих фрагментів англомовної картини світу, які пов'язані з феноменом етнічності.

Як показав аналіз, формування категорії етнічності в сучасному її розумінні починається в другій половині XX століття. До цього лексема *ethnicity* не фіксувалась англійськими словниками, хоча в словнику ALDCE виявлено 6 лексем з компонентом *ethn-: ethnic / ethnical – of races (the races of mankind), ethnography, ethnology, ethnologist, ethnological*. Етнічність у цей період розуміється з есенціалістських позицій – як незмінна, зумовлена біологічно (походженням), внутрішньо властива людині якість. У наступні роки це розуміння змінюється.

Аналіз етномаркованих лексем у словнику й ілюстративних контекстах ALDCE дозволив виявити ряд особливостей, що стосуються, зокрема, співвідношення найменувань представників європейських і неєвропейських націй та етносів.

Етноніми й відетнонімічні прикметники, які використовуються для позначення європейських націй та етносів, представлені в матеріалі вибірки словника ALDCE 54 лексемами: *American, Briton, British, Canadian, Czech, Czechoslovak, Cyprian, Cypriot, Dane, Danish, Dutch, Dutchman, English, Finn, French, Frenchman, German, Greek, Grecian, Hebrew, Hebraic, Irish, Irishman, Irishwoman, Italian, Jugoslav, Jew, Jewess, Jewish, Levantine, Magyar, Maltese, Netherlander, Norwegian, North countiyman, Pole, Polish, Portuguese, Romany, Russian, Scandinavian, Scot, Scotch, Scotchman, Scotchwoman, Sicilian, Slav, Slavonic, Spaniard, Spanish, Swede, Swedish, Swiss, Welsh.* Серед них є і назви представників не наявних натепер національностей: *Jugoslav, Czechoslovak*. До цієї ж групи, на наш погляд, доцільно віднести етноніми *American* і *Canadian* на основі їх мовної та цивілізаційної спільності.

Назви неєвропейських націй та етносів представлені в словнику ALDCE 35 лексемами: *Arab, Bedouin, Bushman, Ceylonese, Chinese, Egyptian, Eskimo, Gypsy, Hindu / Hindoo, Indian, Japanese, Javanese, Libyan, Malay, Malaysian, Maori, Mongol, Moor, Moorish, Nipponese, Pakistani, Peruvian, Red Indian, Semite, Semitic, Sudanese, Syrian, Siamese, Sinhalese, Tamil, Tibetan, Thai, Turk, Turkish, Zulu.*

Таким чином, у словнику ALDCE кількість лексем, що позначають представників етносів Європи й Північної Америки, в 1,5 раза перевищує кількість лексем, які іменують представників країн Африки, Азії, Океанії та Латинської Америки.

Аналогічна ситуація відбувається в ІК словника, де кількісна перевага становить 3,2 раза (81 і 25 використань відповідно), водночас європейські нації представлені 21 різною лексемою у 81 різному ІК: *American, British, Dutch, English, Englishman, French, German , Greek, Irish, Italian, Jewish, Jew, Polish, Portuguese, Saxon, Scot, Scotch, Spanish, Swedish, Swiss, Welsh,* у той час, як назви неєвропейських націй та етносів зафіксовані в кількості 11 різних лексем у 25 ІК: *Arab, Chinese, Gypsy, Indian, Jamaican, Japanese, Mexican, Mongol, Mongolian, Moor, Peruvian.*

На нашу думку, таке співвідношення може розглядатися як прояв тенденцій етноцентризму й євроцентризму, а також невисокий ступінь інтересу до проблем полікультурного світу в англомовному соціумі розглянутого історичного періоду.

Крім того, в словнику ALDCE представлені етноніми й відетнонімічні прикметники, які можна віднести до групи слів-історизмів (всього 11 лексем), наприклад: *Anglo-Saxon, Caledonian, Celt, Gael, Goth, Norman, Northman, Persian, Prussian, Saxon, Teuton.* В ІК зареєстровані 4 приклади з лексемами *Saxon і Anglo-Saxon.*

У групі етнохоронімів у словнику представлені 8 лексем: *African, Asian, Asiatic, European, Nilotic, Occidental, Oriental, Transalpine, Siberian.* В ІК словника зафіксовані лише 2 етнохороніми – *European* і *Asian*. Зі слів-катойконімів (назв жителів міст, районів міста й таке інше) в словнику зареєстровано 5 лексем: *Cockney, Corinthian, Neapolitan, Parisian, Venecian;* в ІК – всього лише 1 лексема *Venician;* водночас вони в основному також тяжіють до євроцентричності. Мікроетноніми в словнику й ІК ALDCE не представлені.

Примітно, що словник ALDCE фіксує всього 3 етногібріди: *Afro-Asian, German-Americans, Irish-Americans* (останні два етноніми в словнику іменуються *Hyphenated Americans)*. Крім того, в ALDCE наведені лексеми з компонентами *Anglo-* і *Sino-: Anglomania, Anglophil* (e), *Anglophobia, Sino-Chinese*. В ІК ALDCE зареєстровано лише прикметник *Anglo-Saxon* у контексті "the pristine simplicity of *Anglo-Saxon* days", який відбиває історичний контекст.

У словнику ALDCE зареєстровано метафоричне й метонімічне вживання деяких слів-етнонімів. У першому випадку відбувається явище стереотипізації:

Gypsy – 2. (playfully) an attractive or mischievous girl or a woman, especially one with black, sparkling eyes; *Turk – 2.* (hum. Esp of a child) a lively uncontrollable person: *You little Turk!*

У другому – реєструються зв'язки в реальності між етнонімами й згаданими артефактами:

Born within the sounds of Bowbells – said of a true Cockney; Kilted regiments – regiments of Scottish soldiers wearing kilts as part of their uniform.

У матеріалі вибірки в незначній кількості представлені лексеми, що позначають расову приналежність: *Black, Caucasian, Negro, Negroid, Quadroon, Mulato, Whiteman, Latin races*, а також слова, що поєднують у своєму значенні расову приналежність і походження / місце проживання: *Creole, Nordic, Mestizo. Creole* – a person of pure European descent in the West Indies or Spanish America; a person of mixed European and negro blood in the West Indies, Mauritius etc.

Mestizo – a Spanish or Portuguese half-caste (esp. With an American Indian as one of the parents); *Nordic* – a member of the race or type marked by tall stature, blond hair and blue eyes, esp. in Scandinavia and Northern Britain.

У словнику ALDCE зареєстровані лексеми, які поряд з етнічним компонентом мають також:

− **референцію до військової тематики** (6 лексем):

Askari – a European-trained African native soldier; *Gendarme* – (in France and some other countries, but not in GB or the USA) a member of military force employed in police duties; *Grenadier* – (formerly) a soldier who threw grenades, now the G-s, the G-guard, the British infantry regiment; *Gurkha* – a member of a ruling race in Nepal who became famous as soldiers in the British Indian army; *Sepoy* – an Indian soldier in the British-Indian army before 1947; *Zouave* – a member of the French infantry corps originally formed of Algerians.

− **релігійну референцію** (6 лексем):

Copt – an Egyptian Christian; *Fakir* – a Muslim or Hindu beggar who is regarded as a holy man; *Parsee* – a supporter of a religious system in India, the members being descended from Persians who settled in India in the 8th century; *Pharisee* – a member of an ancient Jewish sect known for strict obedience to written laws and for pretensions to sanctity; (Small p) self-righteous person; *Rabb*i – a teacher of the Jewish law; (A title of) a Jewish priest; *Scribe* – (among the Jews in older times) a maker and keeper of records, a teacher of the Jewish law.

− **соціальну / кастову референцію** (3 лексеми):

Outcaste – (in India) a person having lost or been expelled from, or not belonging to a caste; *Pariah* – (in India) a person of a low caste or of no caste; (Fig) a social outcast; *Untouchable* – a member of the lowest caste in India.

− **професійну референцію** (часто із чітко вираженим гендерним компонентом) (19 лексем):

Banian – a Hindu trader; *Dhobi* – (in India) a man whose trade is washing clothes; *Dragoman* – a guide or interpreter (in Arabic speaking countries); *Laskar* – a seaman from the East Indies; *Majordomo* – a chief steward in an Italian or Spanish princely household; *Minstrel* – formerly called a "nigger minstrel" – one of a company of public entertainers often with blackened faces, at fairs, race-meetings, and on the seashore at holiday resorts; *Moujik* – a Russian peasant; *Muniteman* – an American militiaman during the revolutionary period (ready for service in a minute's notice); *Nabob* – (18th з use) a wealthy, luxury-loving person, esp. one returned to Gr. Bt. from India with a fortune; *Peon* – (in Latin America) a farm worker, esp. one who is not wholly free; *Toreador* – a Spanish bull-fighter (usually mounted on a horse); *Troubadour* – a traveling poet and a singer in France and Italy, from 11th to 13th century.

Для позначення гендерної диференціації етнонімів у словнику ALDCE використовуються морфологічні й лексичні засоби: в складних словах це компоненти *-man* або *-woman*, у дериватах – суфікси (наприклад, *-ess* для позначення жіночої референції):

Irishman / Irishwoman – a native of Ireland; *Scotsman / Scotswoman* – natives of Scotland; *Negress* – a Negro woman or a girl.

Поряд із цим зафіксовані гендерні лексикографічні лакуни: приклади складних слів з основою *-man*, жіночий еквівалент яких (тобто складне слово з компонентом *-woman*) відсутній: *Dutchman* – a native of Holland; *Frenchman* – a man of French birth or nationality.

У словнику також представлені лексеми, які поряд з етномаркованим компонентом містять статусну референцію (титули, ввічливі звернення та таке інше). Спираючись

на дефініції цих лексем, можна чітко розмежувати «чоловічі» й «жіночі»: «чоловічі» статусні лексеми (25 од.): *Baas – "boss"* (a form of address used by S. African non-European workmen to a European); *Baboo* – (as a Hindu title) "Mr"; a Hindu gentleman.

Як видно з прикладів, у словнику ALDCE кількість «чоловічих» лексем (42) у два рази перевищує кількість «жіночих» (21), тобто є певний гендерний дисбаланс, однак говорити про «непомітності» жіночого в репрезентації етнічності було б перебільшенням. Порівнюючи отримані дані з результатами аналізу гендерних репрезентацій в словниках ALDCE й OALD, отриманими М. Сергєєвою [6], можна зробити висновок, що етномарковані фрагменти англійської мови розглянутого періоду характеризуються меншою андроцентричністю.

У словнику ALDCE широко представлені різноманітні найменування чорної та змішаної раси (21 лексема), багато з яких отримують помітку *old-fashioned, offensive, taboo* в словнику OALD 2010 року видання: *African* – a native of Africa, Negro; *Afrikaner* – a native of South Africa of a Dutch descent; *Black* – a Negro; *Cape of Coloureds* – South African people of mixed race.

Словник ALDCE фіксує також 5 пейоративних етнонімів-прізвиськ, які іменують представників афро-американського населення, деякі з яких мають політику *colloquial,* інші ж є дисфемізмами й відповідним чином маркуються:

Blackmoor – (humiliating or derogatory) a black-skinned person; *Coon* – (colloq.) A Negro; a coon song – a Negro melody; *Darkey, Darkie, Darky* – (colloq.) A Negro, Negress.

В ALDCE зареєстровані також 6 етнонімів прізвиськ, які іменують представників інших етносів, водночас жоден із них не маркується як дерогаторний, йдеться лише про функціональну знеціненість – приналежність до неформальної субмови: *Aussie* – (slang) an Australian; *Boche* – (n, adj) a German; *Canuck* – (slang) a French Canadian.

Таким чином, на додаток до вже згаданої ідеології етно- і євроцентризму, словник та ІК ALDCE відтворює характерні для розглянутого історичного періоду соціально гострі теми расової нерівності, дискримінації та сегрегації.

В ілюстративних контекстах ALDCE реєструються типові асоціації, пов'язані з тією чи іншою нацією або етносом, іноді в поєднанні з негативною емоційною оцінкою. Наприклад, найменування деяких етносів зустрічаються в контекстах, пов'язаних виключно з релігією ("the *Jewish* community"; "the *Jewish* faith"). Аналіз дистрибуції слова *Arab* показує, що уявлення про цей етнос пов'язані в основному з образом воїна: "the military conquest of the *Arabs"*; "The conquest of Spain by the *moors"*.

Найбільша кількість ІК зі словами-етнонімами в ALDCE присвячена **культурній тематиці** (36 прикладів): "There is a firm exhibition of *Chinese* porcelain in the museum"; "My brother whom you met the other day has recently written a book on *Indian* art"; 'The *Italian* dress materials are quite the thing this summer".

Далі по низхідній ідуть ІК (ілюстративні контексти) на **політичні теми** (32 приклади): "the *British* minister in Lima"; "the *French* embassy in London"; 'nationalized *Poles* and *Greeks* in the USA"; **на тему освіти** (9): "if we compare *British* and *American* Universities"; "teach *French* history"; "write *Chinese* characters"; ІК, пов'язані з **військовою тематикою** (6): "the military conquest of the *Arabs"*; "the counties that were under the *French* rule"; "the colonization of North America by the *British*, *Dutch* and *French"*; **економікою** (3): "The industrial revolution modified the whole structure of the *English* society"; "Does the country need some *American* uplift?" ; "*Japanese* goods are for the most part of good quality"; **спортом** (3): "The *English* team has outplayed the *Peruvians"*; "The *British* champion was outpointed by the *Mexican"*; 'The *American* boxer was properly beaten by the new world champion"; ІК на **гастрономічну тематику** (3): "the *Japanese* diet of rice, vegetables and fish"; "the principal food of the *people of Java"*.

Наведена вибірка свідчить про те, що мовна свідомість співвідносить екзотизм та етнічність за допомогою зв'язку метонімічного характеру. У результаті слово-екзотизм стає свого роду символом (репрезентантом) етнічності й засобом дискурсивного конструювання феномена метроетнічності.

Висновки. У ході аналізу робіт, присвячених проблемам етнічності, встановлено, що етнічність у лінгвістиці вивчається в тісному взаємозв'язку комплексу наук, водночас у вітчизняному мовознавстві в основному розвиваються етимологічний і діалектологічний напрями, тоді як в зарубіжній лінгвістиці більша увага приділяється питанням конструювання соціальної та етнічної ідентичності в мультикультурному суспільстві.

На матеріалі лексикографії виявлено й систематизовано мовні засоби конструювання етнічності з акцентом на динаміці етнічних репрезентацій в англійській мові; розглянуто мовне конструювання нових форм етнічної ідентичності в контексті глобалізації, проведено аналіз динаміки репрезентації етнічності в лексикографічному дискурсі на матеріалі британського словника середини XX століття в контексті соціокультурних трансформацій. Отримані результати свідчать про вплив глобалізації на зміну англомовної картини світу й перехід від етноцентричної до мультиетнічної ідеології, що виражається в трикратному збільшенні кількості етномаркованих лексем у словнику, ілюстративних прикладах словника OALD 2010 року й дворазовому зростанні кількості найменувань неєвропейських націй та етнічних меншин.

У ході дослідження виявлено зростання кількості етнічних антропонімів, що поєднують етнічність як параметр соціальної ідентичності з іншими характеристиками індивіда: гендерною, професійною, соціально-кастовою референцією тощо.

Представлений аналіз не є вичерпним із боку повноти репрезентації, оскільки вибірка стосувалась лише британської тлумачної лексикографії XX століття, а отже, окремого дослідження потребує концепт «етнічність» і його репрезентація в сучасних англомовних словниках, що становить ***перспективу подальших наукових розвідок*** у напрямі.

Література:

1. Грошева Г.В. Категории этноса и этничности в современном научном дискурсе. *Вестник Томского государственного педагогического университета.* 2006. Вып. 1 (52). С. 104–109.
2. Мельник Н.І. Етнічність у контексті вітчизняної та зарубіжної етнолінгвістики. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету* : збірник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 32. С. 66–70.
3. Мельник Н.І. Поняття «етнічність» та «етнічна ідентичність» у контексті сучасних лінгвістичних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14 (2). С. 287–293.
4. Рыбаков С.Е. К вопросу о понятии «этнос»: философско-антропологический аспект. *Этнографическое обозрение*. 1998. № 6. С. 3–15.
5. Селіванова О.О. Опозиція свій / чужий в етносвідомості (на матеріалі українських паремій). *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 26–34.

6. Сергеева М.В. Динамика гендерных репрезентаций в британской толковой лексикографии : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2007. 182 с.
7. Тишков В.А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии. Москва : Наука, 2003. 544 с.
8. Bell D. Ethnicity and Social Change. *Ethnicity: Theory and Experience* / Eds. N. Glazer, D. Moynihan. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1975. P. 141–174.
9. Hall K. Lip service on the fantasy line. *Gender Articulated: Language and the Socially Constructed Self* / K. Hall, M. Bucholtz. New York and London : Oxford University Press, 1995. P. 186–216.
10. Hornby A.S., Gatenby E.V., Wakefield H. The Advanced Learner's Dictionary of Current English. 2nd edition, 1963. Oxford University Press, 1972. 1214 p.
11. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Edited by Joanna Turnbull. 8th edition. Oxford University Press, 2010. 1796 p.
12. Identity Psychosocial. *International Encyclopedia of Social Sciences*. New-York, 1968. Vol. 7. P. 61–65.
13. Rattansi A. Changing the Subject? Racism, Culture and Education. *Race, Culture and Difference* / eds. J. Donald and A. Rattansi. London : Sage in association with the Open University, 1992. P. 11–48.
14. Smythe H.H., Seidman M. Name calling : A Significant Factor in Human Relations. *Journal of Human Relations*. 1957. № 6. P. 71–77.
15. Willis D.B., Murphy-Shigematsu S. Transcultural Japan: At the Borderlands of Race, Gender, and Identity. London : Routledge, 2008. 358 p.

Melnyk N. Representation of the concept of "ethnicity" in British interpretative lexicography of the middle of the XX century

Summary. The article is dedicated to the study of the concept of "ethnicity" in British lexicographical sources. The article analyzes different approaches to the interpretation of the concept of ethnicity and finds that the most used for modern practice are ontological and functional. The author determined that the proponents of the sociobiological direction interpret ethnicity as an objective fact, the initial characteristic of humanity and believe that the awareness of group affiliation is embedded in the genetic code and is a product of early human evolution, while in the context of a functional approach ethnicity is not essentialist. category, and the mental construct, "imposed" sociality, rooted in myths, values, symbols, which are created by society and is constantly changing.

The author finds that morphological and lexical means (-man, -woman, -ess) are used in illustrative contexts of ALDCE; gender lexicographical gaps were recorded; the dictionary also presents tokens that, along with the ethno-labeled component, contain a status reference (titles, polite addresses, etc.); It is highlighted that in the ALDCE dictionary there are also 5 pejorative ethnonyms-nicknames, which name the representatives of the African-American population, etc. The author finds that the IR dictionary ALDCE reproduces the socially acute themes of racial inequality, discrimination and segregation characteristic of the considered historical period. The analysis of the study allowed the author to summarize that the largest number of IR with ethnonyms in ALDCE is devoted to cultural topics (36 examples), as well as political topics (32 examples), on education (9) related to military issues (6), economy (3), sports (3), gastronomic topics (3), etc.

The author analyzes and presents the features of the representation of the concept of "ethnicity" in the British dictionary "The Advanced Learner's Dictionary of Current English" in 1963 on the basis of linguistic content and reveals the growing number of ethnic anthroponyms that combine ethnicity as a parameter of social identity with other characteristics, socio-caste reference.

Key words: ethnicity, identification, ethnolinguistic approaches, ethnomarked lexems.